

Türkiye ve Batı: Yılmaz Güneyle Röportaj*

Alfreda Bengé*

Çeviri: Nurdan Şarman

Yılmaz Güney, sürgünde olduğu Paris'te gizli bir yerde 9 Ağustos 1984'te benimle görüştü. Bir ay sonra ise kanserden öldü. Hastalığının ağırlığına, sürgününün kasvetine rağmen, yurt içinde sesi kısılan, yurt dışında da görmezden gelinen Türk halkı adına yeniden sesini duyurmak için umutsuz fakat istekliydi. Güney'in kendisi Türk toplumunun en çok ezilen gruplarından birinden geliyor; ebeveynleri topraksız Kürt köylülerdi. Kürtleri bir halk olarak yok etmeye yönelik resmi arzu o kadar kapsayıcıdır ki, Güney'in dediği gibi "Kürt halkının varlığını anlatmak bile suçtur. Cezalandırılırsın."

Devrimci, film yapımcısı, yazar ve Türkiye'nin en büyük ulusal film yıldızı olarak Güney'in kariyeri yirmi altı yıl sürdü. Bu kariyer, karmaşık bir şekilde ülkesindeki siyasi olaylarla bağlantılıydı ve on iki yıl hapis cezasıyla kesintiye uğradı. Hapishane koşulları, sağ ve merkez arasındaki güç mücadelelerinin geçici galiplerinin politikalarını yansıtacak şekilde çarpıcı biçimde değişiyordu.¹ Gü-

* Bu röportajın orijinali *Race&Class* dergisinde yayınlanmıştır. Bkz. Bengé, A. (1985). Güney, Turkey and the West: an interview. *Race & Class*, 26, 31 - 46. (Çevirenin Notu)

** Alfreda Bengé, filmlerde de çalışmış bir sanatçı ve serbest bir gazetecidir.

1 Bkz. Güney ile 1977'de hapishanede kaydedilen Positif'teki (No. 234, Eylül 1980) isimsiz bir röportaj. Elia Kazan, 1978'de hapishanede Güney'e yaptığı ziyareti New York Times

ney'in 1974'ten 1981'deki kaçışına kadar olan üçüncü hapis cezası, Bülent Ecevit'in (1978-9) merkezci yönetim dönemini kapsıyordu; bu süre zarfında özel bir odada senaryolar yazabiliyor ve senaryolarını dışarıda yöneten meslektaşlarıyla iletişim kurabiliyordu. "Sürü"², "Düşman"³ ve "Yol"un hazırlıkları bu dönemde yapılmıştır. Ama o zaman bile Güney, "Kürtlerle ilişki kurmak" nedeniyle hakkında verilebilecek idam kararı için mevcut hukuk kitaplarını inceliyordu. Ayrıca bu sırada, CIA tarafından eğitilmiş faşist gruplar hem sağ hem de sol gruplar tarafından kartopu gibi katliamlara dönüşen bir terör saldırıları dönemi başlatmıştı. Güney, hapiste dışarıda olduğundan daha güvende olduğunu itiraf etti.

Yakın tarihli bir Türkçe kitap,⁴ 1980 askeri darbesinin hazırlıklarının 1978'de faşist yıkımı hızlandıran ilerici kitle eyleminin zirvesinde başladığına dair kanıtlar içeriyor. Güney gelecek daha ağır tacizlere karşı hazırlanarak akıllıca davrandı. Askeri darbe "düzeni yeniden sağladıktan" sonra, Fransa'ya kaçmadan önce "Yol"un⁵ çekimlerinin tamamlanmasını ve ülke dışına akınların gerçekleşmesini bekledi. Film İsviçre'de yayına hazırlandı ve 1983'te Cannes'da Altın Palmiye kazandı. Güney, ödülü kendinden geçmiş ve duygu seline kapılmış bir seyirci önünde aldı. Avrupa'nın her yerinden Türk sürgünler bu film için gelmişti. Haberlerin Türkiye'de hızla karanlığa gömüldüğü bir dönemde, "Yol" Güney'i Batının ilgi odağı haline getirdi.

Siyasetin tehlikeli bir uğraş olduğu Türkiye'de Güney, geniş bir izleyici kitle sine sahip politik bir film yapımcısıdır. Filmlerine kalabalık bir izleyici katılımı vardı, insanlar; karakterler ve olaylarla özdeşleştikçe bağırıp tezahürat yaptı. Seyircilerin hayatları Güney'in hikâyelerinin merkezindeydi ve filmleri seyircilerin hayatlarını etkiledi. Faşist saldırılar ilerici filmler gösteren sinemaları tehdit edince gizli gösterimler zorunlu hale geldi ve gösterim esnasında "Özgür Türkiye" sloganlarıyla ortalık inleyecekti.

Batı'da Güney'in filmleri ile izleyici arasındaki ilişki kaçınılmaz olarak farklıydı. İngiliz sağcı eleştirmen ve teorisyen Roger Scruton, Güney'in kaçışını Türkiye sınırları dışında sürdürülen "hükümeti devirme" stratejisinin bir parçası

Magazine'de (4 Şubat 1980) anlattı ve Positif'te (No. 227, Şubat 1980) yeniden basıldı. Yılmaz Güney hakkında iyi makaleler için bkz. Tony Rayns, 'From Isolation', Sight and Sound ('Tecritten', Ses ve Görüntü) (Bahar 1983); Roy Arnes, 'Yılmaz Güney, bir röportaj' ve 'Yılmaz Güney, bireysel eylemin sınırları', Çerçeve (Nos 15, 16, 17, 1981); Atilla Dorsay, 'Güney', Sinema 80 (Sayı 262, Ekim 1980).

2 Yönetmenliğini Zeki Ökten yaptı.

3 Yönetmenliğini Zeki Ökten yaptı.

4 M. Ali Birand, *12 Eylül Saat: 04.00*, (İstanbul, Karacan, 1984).

5 Yönetmen Şerif Gören. Güney, Kürtçe bazı diyalogları ve şarkıları olduğu için Türkiye'de gösterilemeyeceğini bilerek 12 Eylül 1980 darbesine tepki olarak bu filmi yaptı.

olarak gördü. Ona göre asıl görev “Batı’da hüküm süren bilinçli kamuoyunu yakalamaktı” ve “bunun için de en iyi kanal sanat sinemasıydı.”⁶ Scruton’un endişelenmesine gerek yoktu. Güney’in karizması Batı’nın ilgi odağındaydı; ülkesi ve çektiği acılar gibi siyaseti de tali bir meseleydi. Film dünyamızın merkezi ya ABD’nin göz alıcı eyleminde ya da EEC’in gösterişli iç gözleminde görülen politik gücün merkezini yansıtır. Ötedeki cehennem, dikkatimizin asla yoğunlaşmadığı radikal egzotikanın ara sıra saptırılmasını sağlar. Roger Scruton’un “Yol” a yönelik dolambaçlı siyasi eleştirisi, görünüşte apolitik estetik eleştiri içeriyordu, “film, Asya’nın manzarasal güzelliklerinden kaynaklı klişelere çok fazla dayanıyor.” Türk manzarası muhtemelen hiç kimsenin hayatının merkezi değildir. Bunun üzerinde durmak sıkıcıdır.

Buna rağmen, bu film yapımcısına “gerçek” dünyanın kıyılarından olağanüstü bir ilgi vardı. Güney, hayattan daha büyüktü, otoriteyle çelişen çatışan bir sanatçıydı, kanun maddelerine yem yapılan bir tür “yalnız korucu” idi. Hatta bir silahlı çatışmaya karışmıştı ve çalışmalarının her girişinde bundan bahsetmek zorunludur. Siyasi açıklamaları, kişiliğini göstermek için renklendirici madde olarak hizmet etti. Çeşitli şekillerde “Ortodoks bir Marksist”, “Ortodoks olmayan bir Marksist” veya ölümünden sonra (BBC Dünya Servisi’nin takdirine göre) “Marksist değildi.” Bir yazar edasıyla “zarif bir salonda oturmuş, radikal değişimden bahsediyordu” ve bir not defterini “faşizme ve demokrasi karşıtlığına öfkeli ve uzlaşmaz göndermeler yaparak” karalıyordu.⁷ “Filmlerinin son derece cana yakın” olduğu kabul edilse de bir vesileyle Güney’in kendi adına uzun uzun konuşmasına müsaade edildiğinde bile hâlâ “konuşmasının kolay retorikinde biraz ürpertici bir şey var” denilmektedir.⁸

“Yol” ve “Sürü” de feodal değerler tarafından vahşileştirilmiş insan ilişkilerinin kınanması, Batılı eleştirmenlerin de teselli bulabileceği bir şeydi. Bu baskılar tarihsel olarak uzaktır ve Batı modernitesinin ilerici doğasını doğrular. Roger Scruton bile, bugün Türkiye’yi kontrol eden despotları desteklemek/meşru göstermek için konunun üzerine atlamayı ve gündeme getirilen sorunlarla oynamayı başardı. “Yol” filmini; “köyü”, “polis” kontrolünde bir yere dönüştürmenin gerekliliği açısından yorumladı. Ona göre “namus kuralı”, “hukuk kuralı” na dönüşmelidir. Scruton nihayetinde şu sonuca varır: “Türkiye’nin trajedisi, Güney gibi insan sorununu kavrayanların, namustan adalete geçişi hiçbir zaman başaramayan solun insanlık dışı çözümünü bu kadar sık benimsemeleridir.”

6 Times Edebiyat Eki (21 Ocak 1983).

7 Michael Simmonds, Guardian (17 Ağustos 1984).

8 City Limits (14 Ocak 1983).

Londra City Limits dergisindeki film eleştirmeni Chris Auty, daha liberal okuyuculara hitap ediyor: Güney'in filmleri için "belki de onların ana unsuru, Türk kadınının konumuna karşı konulmaz bir acıma duygusudur"⁹ diyor. Güney'in betimlediği çok sayıda sosyal, ekonomik ve politik sorundan bu moda uyguna uygun tek sorunu çıkarmak, onun değiştirmek için büyük mücadele gösterdiği toplumdaki baskının karmaşıklığını inkâr etmektedir.

Bizim kültürümüzde sinema kapalı bir dünyadır; işlevi, uzlaşıcı ideolojiyi doğrulamak için bir aracı olma rolü dışında, zaman aralığının ve oditoryum duvarlarının ötesinde yankılanmak gibi bir işlevi yoktur. Tüketici ürünlerinin reklamcıları ve test edicileri olarak çeşitli düzeylerdeki rolleriyle eleştirmenler, bir silah çağrısına katılacak kadar özgür değıldirler. Ve sinemanın oyalayıcı rolüne alışmış olan seyirci, -film yapımcısı ile halkı arasında işlenmiş bir mücadele aracı olan- kısacası tepki olarak bir tür eylem talep eden farklı bir referans çerçevesine sahip bir filme nasıl tepki vereceğini bilemiyor.

* * *

Alfreda Bengé: *Ana akım Türk sineması nedir? İdeolojik mesajı nedir?*

Yılmaz Güney: Türk sineması doğuşundan itibaren, teknolojisini yurt dışından alıp yabancı filmleri taklit etmiş ve bu yabancı etkiye dayanmıştır. Bu sinema, yerli deneyime dayanan ulusal, geleneksel bir karaktere sahip değildi. Bu tür bir özgünlüğe hiçbir zaman sahip olmadı. Uzun bir süre Amerikan, İtalyan, Arap ve hatta Fransız sinemasının başat etkisi altında olmuş ve bunları taklit ederek ilerlemiştir. Bugün de onun karakterine damgasını vuran şeyin özü bu taklittir.

Bugün Türkiye'de çekilen film türleri arasında kovboy filmleri, westernler, gangster filmleri, "Tarzan" filmleri, hatta uzay hikâyeleri ve bunlara paralel olarak "arabesk filmler" yuvarlak pop yıldızları etrafında yapılan müzikaller, karşılıksız aşk ve özlem filmleri vb. var. Türkiye, sinema seyircisinin büyüklüğü açısından dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir. Ve insanlar az önce bahsettiğim film türlerinden gerçekten etkileniyorlar. Özellikle "arabesk" türün şimdi büyük etkisi var. Bu filmlerin ana ideolojisi "Yarını unut, bugün için yaşa. Gerçeği unut, hayallere bak. Dünyayı unutun" şeklinde. Yani insanları yaşadıkları zorluklardan uzaklaştıran, sorunları çözmeye cesaretlendirmeyen bir tür ideoloji işte. İnsanları kandıran, uyuşturucu etkisine sahip ideolojik saçmalık için bir makine. Bunlar Türkiye'de film endüstrisinin üstlendiği işlevlerdir ve halk üzerinde çok önemli bir etkisinin olduğunu söylemek gerekir.

Ana akımın dışında, Türkiye'de her zaman ulusal geleneklere ve deneyime dayalı farklı bir sinema yaratmaya çalışan bir avuç insan olmuştur. Bu filmlerden

ilki, Birinci Dünya Savaşı sonrasında müttefik kuvvetlerin işgali sırasında çekilen bir belgeseldi. İngiliz birliklerine karşı bir gösteri hakkındaydı söz konusu film. Yani bu, devam eden, ancak her zaman bir azınlık formu olarak kalan başka bir gelenektir. Bu tür film yapımcıları yabancı biçimlerin taklidine karşıydılar ve filmlerini her zaman ulusal deneyime dayandırmaya çalıştılar. 1950'lerden sonra bu ikinci eğilim daha belirgin ve güçlü hale geldi.¹⁰ Bir anlamda sinemayı ulusal gerçekliğe dayandırmak isteyen bu ikinci geleneğin sürekliliği içinde yer aldığımı söyleyebilirim.

AB: *Ünlü biri olarak hangi geleneğe dâhilsiniz?*

YG: Benim 'hayat hikâyemi' üç aşamada düşünmek gerekir. İlki, sinemaya oyuncu, senarist ve asistan olarak adım attığım 1958 ile 1961 yılları arasındaydı. İthal formları otantik olanlarla karşı karşıya getirmek suretiyle geleneklerimizi ve gerçekliğimizi kullanmaya çalışan küçük akımın bir parçasıydım. Ancak genel izleyici kitlesi üzerinde fazla bir etkimiz olmadı. Yeni bir ana akım yaratmak için çok çalıştık lakin çok etkili olmadık. 1961'den 1963'e kadar hapis yattım ve dışarı çıktığımda iki şeyi birleştirmeye karar verdim. Birincisi, bu direniş geleneği ve ikincisi film yapımına popüler yaklaşım. Bir sentez denedim. Yani bir yandan seyircinin bilincine ve beklentilerine hitap ettim, bir yandan da seyirciye kendi gerçekliklerini aktarmaya çalıştım. Ancak sonuçların bir kısmı o kadar karışıktı ki, çöküş olarak tanımlamak mümkün. Tanınır biri haline geldiğimde_ ve izleyicilerimle güçlü bağlar kurduğumda, daha da ileri gittim. Yeniliğe hasret olan yetenekli genç insanlarla ve aynı zamanda "işsiz" kalan yaşlılarla işbirliği yapmaya başladım. Daha önce başa çıkmanın imkânsız olduğu hikâyeleri görünür kıldım. Ancak tüm bunları demokrasinin ve sansürün hâkim koşulları bağlamında ele almanız gerekiyor. Hiçbir zaman, sanatsal üretime olanak sağlayan özgür bir ortamda çalışmadık.

AB: *Filmlerinizde yeni olan neydi?*

YG: Köylüler, topraksız köylüler ve iş aramak için şehirlere akan göçmenler. Filmlerime özellikle lümpenleşmiş insanlar girdi. Lümpenleşmiş ve çaresiz hale gelen insanlar. Başka bir deyişle, hızla dönüşen toplumumuz tarafından marjinalleştirilen insanlar. Dışlanan insanlar filmlerimde görünür hale geldi. İnsanlar, toplumun ve hukukun sınırlarının dışına itildiler. Sınırlarda kaçakçıya dönüşen

10 Atf Yılmaz ve Lütfü Ömer Akad gibi yönetmenler, Türk tiyatro geleneğinden gelen yönetmenlerin egemen olduğu sinemaya, Türk romancılarının yeni akımı olan toplumsal gerçekçi konuları soktu. Yılmaz Güney kariyerine Atf Yılmazla başladı

köylüler geçimlerini sağlamak için ölümcül tehlikeler altında. Çaresizlikten cinayet işleyen insanlar. Bu insanların gerçekte ne hissettikleri, kişisel olarak nasıl yaşadıkları sinemamızda işlendi.

AB: *Kahramanlarımızı işlev açısından farklı kılan neydi?*

YG: Klasik kahraman kavramını reddettim ve yeni bir kahraman tipi ortaya çıktı. Bu yeni tip kahraman adaletsizliğe karşı çıkan, zavallıdan ve mazlumdan yana olan, baskılara direnmeye başlayan ve bir sembol haline gelen tiptir. Başlangıç noktası olarak bu tipi seçtim, ancak bu yeni tipler yenildiler. İzole oldukları için mağlup oldular. Filmlerimde tasvir edilen kahraman tipi asla kazanamaz. Bu kişi örgütlü olmadığı için direnişinden dolayı cezalandırılır ve bertaraf edilir. Bu kişi bireysel çözümler bulmaya yönlendirilmiştir ve bu nedenle insanlarla hiçbir bağı yoktur. İşte bu yüzden filmlerimde kınadığım şeylerden biri de bireysel isyan/kurtuluş kavramıdır. Bir slogan şeklinde söyleyecek olursam, "Bireysel kurtuluş yoktur, bireysel kurtuluş yolu çıkmaza sürükler."

AB: *Sansürle nasıl sınırlandırıldınız? Sınırlamaları nasıl aştınız? Kürt deneyimini açıkça anlatabilir misiniz?*

YG: Türkiye'de çektiğim tüm filmlerde, tek bir düşüncemi bile istediğim şekilde ifade edemedim. Bırakın Kürt sorunu gibi, işçi sınıfı gibi önemli bir meseleyi, toplumumuzda var olan temel adalet ve adaletsizlik sorunları bile ancak kısmen ve dolaylı olarak ele alınabilirdi.

Film yapımçılığımızın ilk adımından itibaren temel kaygımız yeni ifade biçimleri, yeni bir dil bulmaktı. Bunu seyircimizle bir ilişkimiz olduğu gerçeği üzerine inşa etmemiz gerekiyordu -popüler bir oyuncu olmam bu bağlantıyı yarattı. Yüzümle, gözlerimdeki ifadeyle, hatta diyalogları atlayarak, kelimeleri dışarıda bırakarak kendimi ifade etmenin gizli yollarını bulmalıydım. Kısacası ben ve dinleyicilerim arasında, açıkça bir şey söylemesem bile ne demek istediğimi anlayacakları şekilde ortak bir dil oluştu. Bu, benim kendimi koruma yöntemimdi. Filmlerimde Ezop dilini kullandım. Müsaadenizle bu iletişim tarzıma dair bir örnek vereyim. 1971'de bir önceki faşist askeri yönetimi devralmamızdan sonra yapılan bir filmde, halkımıza yapılan baskılara karşı duygularımı şu şekilde ifade etmeye çalıştım: Kör bir adam silah kullanmayı öğrenir; etrafına bir sürü çan koyarak ateş etmek için kendi kendini eğitir ve bu çanların sesinden hedefini belirleyip ateş etmeyi başarır. Kör bir adam direnmeyi böyle öğrenir. Halkım bu sahneden şunu anladı, "Yılmaz Güney bize bütün imkânlarımızın boşa çıkabileceğini, tüm silahlarımızın elimizden alınabileceğini ama yine de her zaman direnmek için yeni yollar bulmanın mümkün olduğunu söylüyor.

Yeni çözümler asla tükenmez, her zaman bir yol olmalı." Ve mesaj hedefine ulaştı. Dışarıdan bakıldığında ise film, western'i andıran mütevazı bir eser.

AB: *Kapitalizm, filmlerinizde küçük sinematik fırça darbeleriyle görülüyor. Feodalizmin olumsuz değerleri ve mirası ise doğrudan ele alınmaktadır. Kapitalizmin olumsuz etkilerini anlatmaktan sizi alıkoyan şey sanatsal özgürlüğün olmaması mıydı, yoksa feodalizmin olumsuz mirasını açığa çıkarmak daha mı acil bir meseleydi?*

YG: Özellikle 1950'lerden sonra Türkiye'de feodal yapı çözülmeye başlamıştır. Bu çözülme ile birlikte bu toplumun insanî dramları daha fazla aşikâr oldu. Yeni arayışlar, yönelimler, acılar görünür hale geldi. Bu, bir film yapımcısının yakalaması gereken, görmezden gelemeyeceği bir şeydi. Eski düzen dağılırken ortaya çıkan yeni düzenin bu insanlara yeni çözümler getirmediğini ve eski toplumsal yapının dağılmasının yarattığı sorunları çözmediğini de eklemeliyim. Yeni düzen insanların ilerlemesi için gerekli koşulları yaratmadı. Kapitalizm feodal düzene göre ne kadar gelişmiş olursa olsun mutluluk yaratmadı. İçinde bulunduğumuz çağda, kapitalizmin mutluluk yaratma kapasitesi yok.

Her toplumda, toplumsal karışıklığın sanatsal üretim üzerinde derin bir etkisi olmuştur. Örneğin Batı'da burjuva demokratik devrim döneminde sanat ve edebiyatta yaşanan gelişmeler... Rus devriminden hemen önce ve sonra Rus edebiyatını veya kriz esnasındaki Amerikan edebiyatını düşünün. Biz de kontrolümüz dışındaki nesnel koşullar nedeniyle böyle bir sürece sürüklendik. Hayatın kendisi bizi buna itti. Ama ciddi bir dezavantajımız vardı, toplumsal çalkantımızın unsurlarını sanatsal özgürlük ortamında birleştiremedik. Bu yüzden ürünümüz her zaman eksikti, bitmemişti. Bu nedenle bazı sorunlara üstünkörü bir şekilde değinilmiştir. İster istemez hep devlet ve sansürle karşı karşıya kaldık. Bugün burada olmamın sebebi mesleğime duyduğum saygı ve bu mesleğe karşı sorumluluğumu yerine getirmek için verdiğim mücadele ve devlet tarafından karşı karşıya bırakıldığım gerçeklerdir.

AB: *Kürt olmak sizi nasıl etkiledi?*

YG: Kökenlerimi anlatarak başlayayım. Annem de babam da Kürt ve ben doğmadan önce anavatanları Kürdistan'dan Adana civarına taşınmışlar. Daha spesifik olarak, annemin ailesi Birinci Dünya Savaşı sırasında doğu topraklarının Rus işgali nedeniyle Kürdistan'dan Anadolu'nun bu bölgesine taşındı ve babamın ailesi de bir kan davası nedeniyle güneybatıya taşındı. Yani göçmenlerdi, ancak yabancı değillerdi. Bir bölgeden diğerine geçen iç göçmenlerdi. Orada Kürt bir anne babanın çocuğu olarak doğdum ama Kürtçe konuşmadım. Kürtçe bilmiyordum, çünkü onu öğrenmek ya da konuşmak yasaktı. Kendi kültü-

rünüze sahip çıkmak yasaktı. Herhangi bir kimliğe sahip olmak bile yasaktı.¹¹ Tüm bu engellerin içinde kimliğimi ve kökenlerimi keşfetmem gerekti. Resmi ideoloji bana “Sen Türksün” diyordu ve evde annemle babam Kürtçe konuşsa da “bir Türk” olduğumu öğrenmem gerekiyordu. Bunun farkına vardığımda 15 yaşındaydım henüz. Ama sonra, 15 yaşında, kökenimin bilincine vardığımda milliyetçi bir tavrim yoktu. Milliyetçi değim, çünkü sosyalist fikirleri çoktan keşfetmişim. Bu sosyal sınıf temeli anlamında, yani belirli bir ulustan değil, tüm insanların birliğinden yanayım. Öte yandan sorunuza cevaben, Kürt olmanın büyük bir etkisi olduğunu hissediyorum ve bu bendeki birçok karakteristiği ve özelliği açıklıyor.

Kürtler topraksız ve yoksul oldukları için iş bulabilecekleri bölgelere taşınmak zorunda kaldılar. Orada çalışmak zorunda kaldılar. Bu daha çok bir iç göç gibi ve Avrupa’daki göçmen işçiler gibi... En zor ve en kötü işlere sahipler ve toplumun en alt tabakasında oldukları için hiç önemsenmiyorlar. Örneğin İstanbul’da son derece ağır yük taşıyan hamalların, sokak temizlikçilerinin ve umumi tuvaletleri temizleyenlerin yüzde doksanı Kürt’tür. En pis işleri yapanlar Kürtlerdir. En zor işlere, en kötü işlere sahip olup dikkate alınmazlar, küçük düşürülürler. Öyle bir aşağılama ki, “Kürt” kelimesi Türk dilinde hakarettir. Kürtler Türkiye’de çok uzun olan askerlik hizmetine gittiklerinde, orada da yine en kötü işleri yaparlar, kendilerine güvenilmez. Bu yüzden her fırsatta ayaklanacakları bahanesiyle silahları ellerinden alınır ve soğan kesmeye gönderilirler. Dolayısıyla bu, elbette, Kürt kökenli her insanı etkilemektedir. Ama dürüst olmak gerekirse, toplumda son derece yüksek mevkilere sahip, devlet aygıtının en üst kademelerinde yer alan Kürtler de var. Ama bunun nedeni asla “Ben Kürt’üm” dememeleri, Kürtlüklerini saklamaları. Kürt olduğunu kabul etmezsen iyi yerlere gelebilirsin. Bakan, milletvekili, parlamento üyesi olabilirsin. Ama Kürtlüğünü bir kez itiraf ettin mi, bu kadar yüksek bir rütben olsa bile yine de hapse girersin. Sırf “Kürt’üm” dedikleri için şimdi cezaevinde olan milletvekilleri var. Bu yüzden Kürt olarak vekil seçilmedikleri için onlara Kürt vekiller denemez. Kürt olduklarını kimsenin kabul edemediği bir ülkede yaşayan Türkler olarak seçiliyorlar.

Şu anda Türkiye’de on iki milyon Kürt var ve Kürt nüfusu ülkenin dört bir yanına dağılmış durumda. Sadece iş aramak için batıya taşınmak zorunda kalmadılar, aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra zorunlu göçler de oldu. Bütün köyleri ve bütün bölgelerden insanları alıp Türkiye’nin başka bir yerine taşıdılar. Türkiye’nin en batı sınırında bile Kürt yerleşimlerine rastlayabilirsiniz. Ülkenin diğer bölgelerine sürgüne gönderildiler. Buna iç sürgün diyebilirsiniz. İş bulmak için mücbir göçe paralel olarak gerçekleşen zorunlu göçler.

11 Kürt tarihinin bir açıklaması için bkz. Gerard Chaliand (ed.), Ülkesiz Halk (Londra, 1980).

AB: *Şimdi sürgündesiniz, istediğiniz her şeyi söyleyebilirsiniz -ama izleyicilerinizden uzak düştünüz. Kitleniz şimdi kimlerden oluşuyor ?*

YG: Bu benim trajedim ve benim gibilerin trajedisi. Sanatımın hamuru, halkımın imgelerinden, deneyim ve duygularından, vatanımın ve onun toprağının birikmiş deneyiminden oluşuyordu. Bugün nispeten özgürüm; fakat ilişki kurabileceğim bir halk yok, tarif etmek istediğim karakterler yok. Yani elinizde özgürlük silahı var, ama nakledecek cephaneniz yok. İşte bizim trajedimiz burada başlıyor. Yeni bir yol bulmalıyım, yeni bir izleyici kitlesi yaratmalıyım. Ama bu seyirci, Türkiye’de şekillenmesi yıllarımızı alan seyirci gibi olamaz. İçinde bulunduğumuz durum budur. Bugün Türkiye’yle ilgili film yapmak maddi olarak imkânsız. Türkiye’yi yurt dışında bir araya getiremezsiniz, yurt dışından Türkiye’yi anlatan filmler çekemezsiniz. “Duvar” farklı bir konuydu, o mümkündü. Yurtdışında belki Türk göçmenlerin, yabancı misafir işçilerin hayatını anlatabilirim. Ama Fransız veya İngiliz toplumunu tanımlamayı üzerime alamam, bu çok saçma olur. Yine de bu toplumda bir yabancı olarak karşı çıkılabilecek birkaç gözlemim olduğunu da eklemek isterim.

AB: *Türk izleyicilerinizle bir suç ortaklığı ilişkiniz vardı... Batı’da kimleri etkileyebilirsiniz?*

YG: Yeni filmim “Duvar” ile hapisane hayatını gerçeklerden daha yumuşak anlatsam da Batılı aydınlar anlatılanla empati kuramadılar. Kendilerini uzak tuttular. Bazı önemli Batılı gazeteler, bunun Türk gerçeğinin önemli bir parçası olmadığına dair aptalca yorumlar yaptı. Kendi gerçekliğimizi bize dışarıdan empoze etmeye çalıştılar. Adaletsizlik kavramı, onu yaşayanlar için daha şeffaftır. Batılı izleyici için anlaşılmazdı... Neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair değer yargıları tamamen farklı olabilir. Burada üretilen filmlerde farklı kriterleri göz önünde bulundurmamak zorunda kalabiliriz. Farklı bir yaklaşım. Bence insanlar çağa ve topluma karşı kendisini sorumlu, hatta suçlu hissedebilmelidir. İnsanlarda suçluluk duygusu uyandırmak, kayıtsızlıklarını ve gerçeklikten kaçmayı kırmak için bazı şeyler yapılabilir. Bunlar yüzeye çıkarılabılırsa, yeni dinamik ifade biçimlerinin açılacağı düşünüyorum.

Faşizmin İkinci Dünya Savaşı sırasında yaptıklarından dersimizi hâlâ almış değiliz. Bugün faşizm Üçüncü Dünya’nın tepesinde bir balyoz gibi sallanıyor ve insanlar kayıtsız... Şu anda benim asıl endişem bu, çünkü yakın geleceği özellikle demokrasi açısından pek parlak görmüyorum. Gerici güçlerin yoğunlaştığını görüyorum. Savaşın yaklaştığını hissediyorum. Bu yakın tehlikeler karşısında birçok insan aklını başına devşirmelidir. Artık üretilebilecek olanın, davranışları

bu yönde değiştiren mesajlar içeren çalışmalar olduğunu düşünüyorum. Bunlar yapabileceğimi düşündüğüm türden filmler.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan filmlere baktığımda, savaşın sadece Naziler ve Yahudi halkı arasındaki bir mücadele olarak yorumlandığını görüyorum. Ancak faşizm sadece Yahudilere karşı olma sorunu değildir, tüm insanlığa karşı olan bir olgudur -yani, tüm sorun belirli toplama kampları açısından ve bir ırk savaşı olarak görülürse, o zaman fenomenin gerçek anlamı kaybolur. Bugün İsrail Filistinli Araplara karşı aynı şekilde davranıyor, kitlesel imha var. Gelecekte daha kötü şeyler olacak. İngiltere'de, Almanya'da, Fransa'da tepkiler Avrupa'yı rahatsız ediyor. Dünyanın her köşesinde faşist diktatörler var. Tüm insanî değerlere ve insanlığa yönelik topyekün bir saldırının olduğu bir durumla karşı karşıyayız.

AB: *Türkiye'de neler oluyor?*

YG: Neler olduğunu anlamak için önce iki süper güç arasındaki genel çelişkileri ve rekabeti göz önünde bulundurmalısınız. Güncel Türk yönetimi elbette ABD'ye -Amerikan emperyalizmine ve onun yerel işbirlikçilerine, sermayeyle birlikte burjuvaziye bağlıdır. İktidar koalisyonu, ordu ve bürokratlar; asker ve yüksek memurlardan oluşuyor. Cumhurbaşkanı Evren orduyu, Başbakan Özal ise teknokratları temsil ediyor. Amaçları ülkeyi bir yağma cennetine dönüştürmek ve bunu da başardılar. Ayrıca Amerikan emperyalizminin sadece ülke içinde değil, tüm bölge içindeki konumunu pekiştiriyorlar. Her gün bir avuç insan daha da zenginleşirken, diğer herkesin durumu ise her gün daha da kötüleşiyor. Muhalefet -işçiler, köylüler ve aydınlar- susturuldu ve bastırıldı. Tüm bilgiler üzerinde tamamen tek taraflı tam bir tekel söz konusu. Binlerce kişinin siyasi nedenlerle hapse atıldığı Türk cezaevlerinde siyasi durum, ekonomik durum ve olup bitenler hakkında hiçbir bilgiye izin verilmiyor.

Batı kamuoyunda Polonya, Afganistan, Doğu Almanya ve benzerlerinde neler olup bittiği hakkında çok şey duyacaksınız. ABD emperyalizmi belirli alternatifleri engellemek istiyor. ABD, Doğu Bloku'nun başına geçtiğini söylüyor, böylece Türkiye'nin de başında olması "normal." Doğru demokratik tutum, dünyanın neresinde olursa olsun demokrasiye yönelik her türlü saldırıya karşı çıkmaktır. Batılı aydınların, halkın ve görünüşte demokratik devletlerin ve yöneticilerin demokratik gibi göründüklerini, ancak faşist rejimlere göz yumduklarını ve bu nedenle suç ortağı olduklarını vurgulamak gerekir. Bunu söylemekten korkmuyorum. Örneğin Thatcher hükümeti kendi ülkesinde demokrasiden bahsedip yurtdışında Türkiye'yi destekliyor. Polonya'da ne zaman 'Solidarity' (Dayanışma) liderlerine zulmedilse, Batı dünyası durumu takip ediyor ve öfkesini dile

getiriyor. Türkiye’de yüzlerce işçi lideri sermaye ücretleri hakkında suçlamalarla yargılanıyor. Türkiye’de yazarlar, sanatçılar, aydınlar, en basit demokratik hakları arayan insanlar hapiste ya da sanık sandalyesinde. Türkiye’de Barış Derneği üyeleri beş yıldan on yıla kadar hapis cezasına çarptırıldı. Türkiye’de on binlerce Kürt, Kürt halkı için demokratik ve insan hakları talep ettikleri için ya da sadece ‘Kürt’üm’ dediği için hapiste. Türkiye’de binlerce kişi yargılanıyor, idamla tehdit ediliyor. Yarın büyük ihtimalle bu davalar sonucunda bu idamlar nedeniyle toplu infazlar gündeme gelecek. Sesler yükselmüyor, sessizlik var. Bunun demokratik geleneğe uymadığına inanıyoruz. Daha da kötüsü, Türkiye’de parlamento olduğu için demokrasi var diyorlar. Bu çok garip bir parlamento türüdür. Çoğu parti seçimlerden dışlandı. Sadece işçi partileri, sosyalist parti ve komünist parti değil -çünkü hepsi zaten engellendiler- orduyla en ufak bir anlaşmazlığı olan merkez partilerin bile parlamentoya katılması yasaklandı. Demokrasi var diyen yorumcular, bu meclisin temelini bu olduğunu görmezden geliyorlar. Kimin ayakta kalacağına cunta karar verdi ve ayrıca resmi muhalefeti de o atadı.

AB: *Türkiye’de ilerici değişimi kim, nasıl yapacak?*

YG: Gelelim asıl istediğimiz şeye. Demokratik bir cumhuriyet talep ediyoruz. Demokratik cumhuriyetten kastımız ABD’den ve Sovyetler Birliği’nden bağımsız bir cumhuriyettir. Hiçbir askeri kampta olmayacak, emperyalist herhangi bir ulustan bağımsız olacak ve ulus içindeki tüm siyasi hareketlere özgürlük tanıyacak ve kendi bünyesindeki tüm uluslara ulusal ve demokratik haklar tanıyacak, gerçek bir demokrasi. Demokratik bir cumhuriyet için, bu talepler için mücadele ediyoruz.

Bugün Türkiye’de sosyalist devrim için gerekli şartlara sahip değiliz. Şimdilik ileriye doğru adım yalnızca demokratik bir cumhuriyet için mücadeledir ve tüm sorunu bu temelde ele almalıyız. Türkiye’de gerçek bir sosyal demokrat parti yok. Parlamentodaki popülist parti faşist anayasa çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Şu anda yasal olarak var olan, ancak mecliste olmayan Sosyal Demokrat Parti, SODEP, hiçbir şeyi değiştirmeyecek. Kürt halkının durumu değişmeyecek, halkın genel durumu değişmeyecek, devlet yapısı değişmeyecek, siyasette ve insan haklarında bir değişiklik olmayacak. Belki bazı küçük oyunlar olacak ama öz aynı kalacak. Gerçek bir demokratik cumhuriyetin yaratılması için, işçi sınıfını bu amaçlar doğrultusunda eğitmek gerekecektir. Bu bir gecede olamaz.

Bugün Türkiye büyük bir hapis hanedir ve bu hapis hanenin özgürlüğe açılması, bu duvarların yıkılıp gerçek demokrasiye dönebilmesi için sorumluluk, devrimci demokratlara aittir. İnsanlarımızla yakın bağlar kurabilirsek, bu görev-

de gerçekten başarılı olabiliriz. Aksi takdirde, bitmek tükenmek bilmeyen umut şarkıları söylemekle yetineceğiz. Şu anda yeterince hazır olmadığımızı kabul etmeliyiz. Şimdi Türkiye’de ne oluyor, insanların özlemleri ve beklentileri var ve bazen kavga ediyorlar -ama ne için? Farklı bir hapishane, daha iyi bir hapishane. Doğrudan askeri yönetim olduğunda Evren, halka yeni bir askeri parlamenter rejim sunacağını vadetti . Bu başka bir hapishaneydi. İnsanlar, “Belki daha iyi olabilir” dediler. Bu yüzden ona oy verdiler. “Duvar”ın hikâyesi buydu. Filmdeki çocuklar korkunç bir hapishanedeydi. İsyân ettiklerinde özgürlüğü, kurtuluşu düşünmediler bile, sadece daha iyi bir hapishanenin hayalini kurdular. “Belki”, her zaman “belki”. “Belki bu daha iyi olur” ve sonucu görüyoruz. Bunun üzerine Türk halkı “Belki sivil yönetim daha iyi olur” dedi ve şimdi başka bir “belki” arıyorlar. “Belki SODEP daha iyi olur.” Ama bu “belki” ile hiçbir yere varamayacağız, asla özgürlüğümüze kavuşamayacağız.

Türkiye’de olup bitenlere, cezaevlerindeki işkencelere ve infazlara daha fazla duyarlılık göstermeleri, genel af talebini desteklemeleri, hapishaneye atılmış Türk aydınlarına daha fazla hassasiyet göstermeleri hem ulusal hem de sınıfsal baskı altındaki Kürtlere özel ilgi göstermeleri için Türkiye’deki dostlarım ve demokratlar adına İngiliz kamuoyuna ve aydınlarına sesleniyorum. Türkiye’deki baskı sadece Türkiye’nin sorunu değildir. Genel olarak demokrasiye karşı bir baskıdır bu. Bu sorumluluğu ortaklaşa üstlenmeliyiz.

Güney’in çok dokunaklı bir şekilde betimlediği Türkiye’deki güncel durum, Batı medyası tarafından kasıtlı olarak gizlenmesi bile büyük ölçüde görmezden gelindi. 1983’te London Guardian muhabirliğinden ayrılan David Barchard, yabancı gazetecilere yönelik ağır kısıtlamalara dikkat çekti. Sansür kurulu ve sıkı yönetim, Türkiye’deki bilgilerin tüm kontrolünü elinde bulunduruyor ve resmi olarak onaylanmayan haberlerin toplanması ve bildirilmesinin zorluklarını artırıyor.¹² Ancak Barchard’ın deneyimine göre, Batılı diplomatlar dezenformasyon için açıkça iş birliği yapıyor ve Batılı gazeteler, hikâyeleri araştırmak ve takip etmek konusunda gizemli bir isteksizlik gösteriyor.¹³

Aşağıdaki kısa özet mevcut durumla ilgili bu sessizlik engelini basitçe bir karşı koyma girişimidir.

Başbakan Özal’ın iktidardaki Anavatan Partisi (rejim 23.000 civarındaki siyasi tutsak için nazikçe azarlansa da kendisi yakın zamanda Londra Guardian ta-

12 BBC2, “Brass Tacks” (17 Ekim 1984). Bu, 1973’ten bu yana Türkiye’yle ilgili İngiliz televizyonunda ilk önemli yayındı ve özellikle işkenceyle ilgiliydi.

13 David Barchard, ‘Western silence on Turkey’, (Batının Türkiye Sessizliği) Sansür Endeksi (Cilt 12, no. 6, Aralık 1983).

rafından “halkın tercihi”¹⁴ olarak selamlandı) Milli Selamet Partisi (MSP-İslami Fundamentalist parti), sağcı Muhafazakâr Parti ve Milliyetçi Hareket Partisi’yle (MHP-faşist parti) koalisyonudur.¹⁵

Özal’ın partisindeki örgütsel mevkilerin kontrolü faşist ideologların elinde olup devlet bürokrasisinde ve yerel yönetimde iyice yerleşmiş ve kurumsallaşmışlardır, bu faşist ideologlar yayıncılık sektörünü ve üniversiteleri de kontrol ediyor. Sivil kurumlar üzerindeki kontrolleri her geçen gün artıyor ve güvenlik güçleri bünyesinde bölgesel polis amirleri olarak önemli görevlere sahipler. Özal’ı başbakan yapan 1983’teki düzmece seçimler, General Evren tarafından yaklaşık dört yıl önce tasarlanan askeri darbeyi -adalet ve demokrasi için kitlesel talepler hacim ve güç olarak artarken bile gerçekleştirilen bir darbe- meşrulaştıran bir tatbikattı.¹⁶

Bugün Türkiye’de altmış yedi ilden kırk ikisi sıkıyönetim altında, yirmisinde de “olağanüstü hâl” ilan edilmiştir. Mevcut 637 hapishanenin tamamı dolduğu için altmış tane hapisane daha inşa edilecek. Bu hapisaneleri dolduranlar, ülkedeki tüm ilerici kuruluşların liderleri ve destekçileridir.¹⁷ Yargılamayı geciktirmek, sanıkları yıpratmak ve uluslararası ilgiyi yormak amacıyla yasal süreçler kasıtlı olarak karmaşıklaştırılıyor ve uzun sürüyor. Dayak ve işkence “yaygın ve sistematik”¹⁸ bir hal almış. Suçlananların listesi her geçen gün biraz daha uzuyor. Kitle sendikası DİSK’in sanık sayısı 70’ten 600’e çıktı ve 1000’i geçmesi bekleniyor. Sanıklar birçok derneğe üye olmakla suçlanıyor, bir dizi davaya katılıyor ve vahşet büyüdükçe yükselen sesler de kendilerini sanık sandalyesinde buluyor.

1930’larda Mussolini’den ödünç alınan Ceza Kanunu’nun 141 ve 142. maddeleri, kovuşturmaları “yasallaştıran” temel araçlar olarak kullanılıyor. Gerekliğinde, işçi sınıfı adına tüm faaliyetleri veya işçi sınıfını destekleyen görüşleri etkin bir şekilde suç sayabilmek için her zaman yasal bir güvenlik önlemi temin

14 Guardian (12 Eylül 1984).

15 Özal’ın kendisi darbeden önce MSP’den başarısız bir milletvekili adayıydı. Türk basınında her gün “Türk-İslam sentezi” adına İslami köktencilüğün yoğun bir şekilde teşvik edildiğine dair kanıtlar var.

16 Türkiye’nin 1980 darbesine kadar olan tarihi için bkz. Berch Berberoğlu, Turkey in Crisis (Türkiye Krizide), Londra, 1982.

17 Estimates for political prisoners vary between 23,000 and 33,000. Figures given by Dayanisma state that, since the coup, 178,586 people have been held, 64,505 detained, 41,727 sentenced, 400 sentenced to death, with a further 30 awaiting ratification of their death sentence. There have been at least 70 deaths from torture, 49 executions, 17 deaths from hunger strike and countless killed in military operations.

18 Bkz. Uluslararası Af Örgütü’nün Türkiye’deki işkence raporu, Mayıs 1984. David Barchard, Af Örgütü’nü kovan Ankara’daki bir İngiliz Büyükelçiliği yetkilisinden alıntı yapıyor: “Siyasi görüşlerinin ne olduğu gayet açıktı”, Index on Censorship, op. cit.

ediyorlar. Bir sınıf adına örgüt ya da “propaganda” veya hükümet kararlarının eleştirilmesi, ulusal birlik ve çıkarlara tehdit olarak kabul edilebiliyor. Bu ve diğer yasalar aracılığıyla, Kürtlerin kendilerini tanımlamalarına, kendi dillerini konuşmalarına, tarih kitaplarında yer almalarına veya kültürlerini yaşamalarına izin vermek gibi azınlık hakları engellenip “ulusal birlik” korunuyor.

Anayasa, cumhurbaşkanına herhangi bir politikacıyı veya partiyi görevden alma ve savaş ilan etme hakkı veriyor. Batı medyasının körlüğünün bir kısmı, Türkiye'nin NATO stratejisi için hayati derecede önemli olduğu gerçeğinden kaynaklanıyor olabilir ve ülkenin karar alma süreçlerine demokratik katılımı ABD, NATO ve IMF planlarına ciddi şekilde meydan okunabilirdi. İran ve Afganistan'ın kaybı, hem ABD hem de NATO tesisleri için bir alan olarak hem de Batı Ortadoğu petrol çıkarılarının korunması için bir üs olarak Türkiye'nin “güvenliğine” özel bir önem verilmesine neden oldu. 1950'lerden beri ikili askeri anlaşmaları olup Türkiye ve ABD'nin darbeden bu yana on bir yeni gizli anlaşma imzalandı. Tüm ABD ve NATO üsleri genişletildi ve yeniden donatıldı, yeni havaalanları inşa edildi. Kürdistan'da Muş ve Batman'daki üsler, yeni bir ABD askeri acil intikal gücü için hazır. İstanbul'daki bir seminerde NATO yetkilileri, “İran'da bir güç boşluğu olması durumunda istikrarı yeniden sağlama” konusunda Türkiye'den beklenen büyük rolü vurguladılar. Türkiye kısa süre önce bir hava üssü karşılığında Suudi Arabistan ile ticari bir anlaşma yaptı. NATO'nun genel sekreteri Lord Carrington, kısa süre önce NATO'nun topraklarını genişletme planları olduğu yönündeki söylentileri yalanladı, ancak çıkarılarını savunmak için hareket ettiğinde ABD'ye destek verilmesi gerektiğini düşündüğünü belirtti.¹⁹ Körfez'deki Türk uçakları muhtemelen işe yarayacaktır ve Milliyet gazetesinde haberi yapılan Alman bir binbaşına göre “Türkiye, Doğu Anadolu'daki (Kürt nüfusun yaşadığı yer) son derece geniş ıssız alanlar nedeniyle, Cruise ve Pershing füzelerinin konuşlandırılması için Avrupa'nın yoğun nüfuslu ülkelerinden daha fazla arzu edilen bir yer. Sınırlı bir nükleer savaş durumunda SSCB bu füzelerin sadece rampalarına saldırıp yok etmeye kalkarsa, Avrupa ülkelerindeki can kayıpları Türkiye'dekinden çok daha fazla olacaktır”²⁰ (Nötron bombası Cruise ve Pershing'in Türkiye'ye yerleştirilmesine karşı çıkan ve Türkiye'nin NATO'dan çekilmesi için şiddetle kampanya yürüten Türkiye Barış Derneği, darbe gerçekleştiği anda yasaklandı).²¹

Türkiye'nin NATO ve Batı ittifakı (NATO'nun en doğudaki karakolları) için büyük coğrafi ve stratejik önemi göz önüne alındığında, Türk ekonomisinin Ocak 1980'den beri IMF kredileriyle desteklenmesi tesadüf değildir -işçi sınıfı-

19 “Basın Toplantısı”, 7 Ekim 1984.

20 Milliyet (20 Mart 1984), Dayanışma'dan alıntı (Mart 1984).

21 Barış Derneği Yargılamalarının bir açıklaması için bkz. Dr. M.A. Dikerdem, Dayanışma'dan temin edilebilen Türkiye Barış Yargılamaları.

nun militanlığını tamamen bastırmak daha da gerekli hale gelmiştir.²² IMF politikasından sorumlu eski Dünya Bankası çalışanının şimdi Türkiye'nin seçilmiş başbakanı olması da tesadüf değil. Talep edilen önlemler arasında kamu sektörü büyümesinin kesilmesi, doksan dört kamu sektörü projesinin iptal edilmesi ve devlet fabrikalarının özelleştirilmesi var. Bugün yaşam standartları 1963 seviyelerine geri döndü, işsizlik yüzde 20, enflasyon yüzde 50 ve protein alımı Avrupa'da en düşük seviyede. Rekor iflaslar var ve dış borç 19 milyar dolardan 29 milyar dolara yükseldi. Ekim 1984'te Özal, Batı Almanya'yı ziyaret etti (Türkiye, ABD'nin yoğun baskısından sonra Mayıs ayında Avrupa Konseyi'ne yeniden kabul edildi), bol ve istekli işgücünü yem olarak kullanarak yatırımcıları avladı. DİSK sendika liderlerine verilen idam cezaları potansiyel yatırımcıları caydırmadı. Darbeden bu yana çok uluslu yatırım, son otuz yıldaki önceki yatırımın üçte birine tekabül ediyor.

Bu durumdan en çok yararlananlardan biri hem siyasi hem de ekonomik gücü birleştiren ordudur. Subaylar uzun yıllardır maaşlarının yüzde 10'unu Silahlı Kuvvetler Yardımlaşma Fonu'na (OYAK) yatırmaktadır. 1970'lerin sonunda, OYAK'ın çimento, gayrimenkul, otomobil üretimi ve petrol işletmeleri onu Türkiye'nin en büyük holdinglerinden biri haline getirdi. Ordunun subay sınıfına orta sınıftan işe alım arttı. Yatırımdan yararlananlar olarak subaylar, ekonominin iniş çıkışlarından ve kapitalist girişimin statüsünden doğrudan etkileniler. Daha önce iç pazarlardan servet biriktirmiş olan Türkiye'deki sermaye yatırımının diğer faydalananlarıyla birlikte, şimdi uluslararası kapitalizme sıkı sıkıya bağlılar. Yatırımın büyük bir bölümünün askeri donanımı içermesi şaşırtıcı değildir -bu da ordunun konumunu güçlendirmektedir. Ülkenin askeri kontrolü, silah üretimindeki hissedarlara aittir.

Ordunun ve uluslararası sermayenin çıkarları, neredeyse aynı olacak kadar, ayrılmaz bir şekilde bağlantılı durumda. Örneğin, modern Türkiye'deki en büyük tek ekonomik yatırım, bu jet avcı uçaklarını Türk Hava Kuvvetleri'ne tedarik edecek ve Ortadoğu'da satılacak olan 4.3 milyar dolarlık F16 projesidir. Bu proje, ABD çokuluslu General Dynamics Corporation tarafından kurulan ve bir dizi başka çokuluslu şirketi içeren bir şemsiye organizasyonunun kontrolü altındadır. OYAK, operasyonun Türkiye tarafında, toplumsal olarak kullanışsız, düşük teknolojlili bileşen montajında önemli bir rol oynamaktadır. Anlaşma, Türk ekonomisinin askeri amaçlara yönelik karmaşık ve dramatik seferberliğinin bir parçasını oluşturan ihracat, tarım işletmeciliği ve yabancı şirketlere madencilik

22 Sadece iki yıl önce, filizlenen işçi hareketi, 1 Mayıs gösterilerinde yarım milyon insanı sokaklara çıkarmıştı.

imtiyazlarında ödünler içeriyor.²³ Ekonomideki çarpıklıktan ötürü ABD'den büyük miktarda yardım sağlandı. Bu yardım, orduya harcanan bütçenin üçte birini sübvansede ediyor.

Bugün, Cruise ve Pershing füzelerini barındıracak yerin onların toprakları olduğu gerçeği bir yana, askeri saldırganlığın büyük kısmı Kürtlere yöneliktir. Kürt “ayrılıkçıları” yakalama operasyonları,²⁴ özellikle Doğu bölgelerinde yaşayanlar olmak üzere tüm nüfusa karşı planlı bir saldırıyı içeriyor. Baskı, darbeden çok önce de olmakla beraber, o zamandan beri belirgin şekilde yoğunlaştı. Binlerce genç hapsedildi ve işkence gördü. Köyler yağmalanıyor, köylüler saldırıya uğruyor ve sadistçe aşağılanıyor. Sadece silah için değil, Kürt müziği için de evleri aranıyor. Kürtçe kasetler bulunduğunda tüm ev halkı hapse atılıyor. Diyarbakır'da tutuklu bulunan 5.000 mahkûmun tamamının düzenli olarak işkence gördüğüne dair haberler var. Toplu yargılamalar var. Bunlardan birinde iki bin Kürt'ü savunan bir avukat daha sonra tutuklandı ve işkence gördü. Kürtler, Türk gericilerine karşı en inatçı muhalefet oldukları için bundan çok zarar gördüler. Ancak silahlı direniş arttı ve Ağustos 1984'ten bu yana Kürt pusuları ve Türk ordusunun ölüm haberleri, örgütlü bir gerilla savaşı kampanyasının başladığını gösteriyor.

Bir Türk akademisyene göre: “1970'lerde Filistin sorunu neyse, 1980'lerin sonlarında da Kürt sorununun o olacağı kehanetinde bulunmak için kristal bir küreye ihtiyacınız yok. Bir patlama olacak ve başladı da.”²⁵

Çok sayıda bilgi ve paha biçilmez çeviri için Dayanışma'ya teşekkürler.

23 Morning Star (27 Ekim 1983).

24 Bkz. Türkiye Kürtleri ve İnsan Hakları (Utrecht, Kürdistan Komitesi, Nisan 1981); Başvuru, (Kfoemdkeraarl Almanya Cumhuriyeti, Mart 1983).

25 Kişisel röportaj.